

mer eller mindre uttalat klassförtryck; med referenser till etnologen Inger Lövkrona avseende den förra tesen, respektive historikern Eva Österberg beträffande den senare. Brottmåls- och skillingtryckstexter kan således kort och gott bedömas som två parallellt existerande förhållningssätt, representerande det exklusiva jämte det populära.

Bokens tredje del utforskar berättelser om *dryckenskap*, eller mer precist: sådana oftast påtagligt känsloladdade texter vilka propagerar för nykterhet. Denna genre förefaller vara mindre omfattande än de som behandlas i de två föregående kapitlen; de flesta utgåvorna anmäls som tryckta under decennierna omkring sekelskiftet 1900. Det etiska ställningstagandet i framställningarna kopplas utan vidare till nykterhetsrörelsen och den nationellt omfattande ”brännvinsfrågan”, även om texternas funktion snarare ämnats för att upplysa publiken än att ytterligare övertyga de redan trosvissa. Genren tycks samtidigt relativt osjälvständig och diktandet ska innefatta en hel del parodier, exempelvis av omskrivna *dryckesvisor*. Här görs dessutom en översiktlig inventering av skillingtryck inordnade i KB under *Signum I*: ”Visor om brännvin och kaffe.” Den äldsta av dessa är daterad till år 1740 och ondgör sig över supandet på marknader. Vidare hanteras så kallade *berättelsång-er*, här avses texter som hanterar frågan om alkoholmissbruk ur ett särskilt familjeperspektiv. Texterna handlar ofta om en ansvarstagande dotter som far illa av sin fars drickande, inte sällan med en avliden mor i bakgrunden.

Den avslutande konklusionen – ”Visornas röster” – summerar så fenomenet ”socialt orienterade visor” i skillingtryck. Ett genomgående tema är att de undersökta texterna/berättelserna visserligen handlar om människor som mer eller mindre placeras på samhällets baksida, även om uttrycken delvis skiljer sig åt angående genrer. Strand menar i detta sammanhang att det till en bestämd del är en fråga om inställning och tillgivenhet gentemot de skildrade människorna. Medan individerna i *blindvisorna* och ”brottsvisorna” faktiskt existerat, så är de företrädesvis fingerade i visorna om *dryckenskap*. På samma gång förefaller det uteslutande vara *blindvisorna* som faktiskt återger en personlig och genuin

berättelse, måhända inte så anmärkningsvärt då den drabbade stundom var liktydig med dikta- ren själv, eller åtminstone nära relaterad till villkoret för skildringen. I de övriga genrerna återges istället berättelsen vanligen av en utomstående, det vill säga uttryckt i tredje person.

Föreliggande stilistiskt välskrivna och väldisponerade bok är en trevlig bekantskap som sannolikt kan öka intresset för ytterligare forskning om detta föga undersökta område, åtminstone i Sverige. Karin Strands vetenskapliga territorium är litteraturvetenskap, undersökningen är i mångt och mycket den optiska läsarens perspektiv, medan undertecknad eftertraktar att den framtida diskursen omkring skillingtryck lika- fullt placeras inom musiketnologi och musikvetenskap. En skillingtrycksvisa är ju så mycket mer än bara ord i brist på kontextuell konsument. Fler utmaningar torde även infinna sig vid närmandet av ämnet, exempelvis att schematisera vaga definitioner och begrepp. Typologin avseende både innebörden av och innehållet i formatet skillingtryck tycks ju långt ifrån homogent, fast närmast självskrivet blir detta ett extra besvärligt kapitel när både text och musik ska involveras.

Patrik Sandgren, Lund

Märta Ramsten: *Kungl. Musikaliska akademien och folkmusiken. En musiketnologisk undersökning*. Gidlunds förlag, Möklinta 2016. Kungl. Musikaliska akademiens skriftserie nr 141. Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 42. 184 s. ISBN 978-91-7844-964-4.

Hur har Kungl. Musikaliska akademien förhållit sig till folkmusiken genom århundradena? Det är temat för Märta Ramstens bok *Kungl. Musikaliska akademien och folkmusiken. En musiketnologisk undersökning*. Frågan har i tidigare forskning behandlats endast för kortare tidsperioder under 1800-talet, till exempel av Stig Walin 1961 och Bengt R. Jonsson 1967. Deras arbeten används i denna studie, men framför allt bygger boken på material från Musikaliska akademins arkiv.

Efter en inledande begreppsdiskussion om ”folkmusik” och ”folkmelodi”, samt en redogörelse för syfte, material samt tidigare forskning, följer ett antal kapitel som i huvudsak kronologiskt redogör för Musikaliska akademins ställningstaganden rörande den svenska folkmusiken under perioden 1771 till 2015. Under denna långa tidsperiod förändras akademins uppfattning om folkmusik och genren flyttas ”från en lägre plats i den musikaliska hierarkin till en högre när akademien accepterar folkmusiken som en konstnärlig genre”, menar Ramsten (s. 11), och det är denna förändring som står i fokus för studien. Ramsten framhåller uppfattningar om värdekriterier och musikalisk hierarki som centrala och hänvisar till forskarna Lars Lilliestam och Simon Frith som viktiga utgångspunkter.

Något större intresse från akademien för de folkliga musiktraditionerna märks inte förrän från mitten av 1800-talet. Från 1700-talets slut finns endast enstaka skrivelser rörande folkmusik i akademins arkiv. Trots att akademiledamöter som Olof Åhlström och J. C. F. Haeffner var engagerade i arbetet med utgåvorna av svensk folkmusik under 1800-talets första decennier kommenteras detta arbete inte alls av akademien. Inte heller notutgåvorna tycks ha införlivats med akademins samlingar förrän på 1870-talet. Anledningen till detta ointresse menar Ramsten kan ha såväl praktiska som innehållsliga orsaker. Det viktigaste vid denna tid var att få till stånd en fungerande musikutbildning för landets behov, varför man kanske inte hade tid att engagera sig i fler frågor. Kanske uppfattades också folkmusiken framför allt som ”formminnen”, visserligen intressanta att bevara men utanför akademins ansvar.

I musiklivet under samma tid var dock folkmusiken närvarande. Ramsten redogör för hur kompositioner för sångspel och teaterpjäser påverkades av folkvisan, med *Wermlänningarna* som ett än idag känt exempel. Det fanns en interaktion mellan folkmusiken och den sceniska konstmusiken, påpekar Ramsten och drar slutsatsen att det inte fanns några tydliga gränser mellan högt och lågt i det svenska musiklivet under 1800-talets första hälft.

Från mitten av 1800-talet ökar intresset för folkmusiken från akademins sida. Genom ex-

empel från 1860- och 70-talen visar Ramsten att fler akademiledamöter nu uttalar sig om folkmusiken och dess användningsområden. Ramsten menar att folkvisor och folkmelodier nu var allmänt kända bland Stockholmspubliken och ser detta som en anledning till att repertoaren också omnämns i akademins tal och skrivelser.

På 1870-talet blir folkvisan en nationell symbol. Flera exempel ges på kompositioner av svenska tonsättare där drag från folkvisan varit viktiga i kompositionen. Något allmänt intresse för den folkliga musiktraditionen fanns dock inte, anser Ramsten. Istället är det den noterade och tillrättalagda folkvisan som är intressant. Den plockades ut ur sin kontext och blev en anonym folkvisa utan känd upphovsperson, och användes för att framhålla den nationella karaktären.

Carl Erik Södling var organist och musikdirektör, med stort intresse för folkmusik. Utifrån arkivmaterial skildrar Ramsten hans insamlingsarbete och de manus han skrev under andra hälften av 1800-talet om svensk folkmusik och dess historia. För utgivning av studierna ansökte Södling förgäves om bistånd från akademien. Ramsten diskuterar om det kan ha funnits en kulturkrock mellan akademins företrädare och ”mannen på fältet”, representerad av Södling. Inte minst framkom deras olika syn på folkmusiken i frågan om harmonisering av folkvisor. Akademins företrädare ansåg att harmonilärans regler skulle följas medan Södling förespråkade en enkel harmonisering som tog hänsyn till folkvisans egenart.

1877 beslöt akademien att genom upprop till allmänheten samla in uppteckningar av vokal och instrumental folkmusik. Det insamlade materialet var dock inte stort. Ramsten gör en noggrann genomgång av det fåtal notböcker som samlades in och menar att de ger en bra bild av repertoarens förändring över tid. Något resultat av insamlingen omnämns inte i akademins protokoll och Ramsten drar slutsatsen att intresset för insamlingen i akademien tycks ha varit ”ganska svalt”. Inte heller musikforskaren Karl Valentins avhandling *Studien über die schwedischen Volksmelodien* (1885) tycks ha fått någon inverkan på akademins arbete. Detta trots att Valentin var sekreterare i akademien 1901–1918.

Det stora intresse för ”folkkultur” som fanns kring sekelskiftet 1900, med insamlingar, arkivbildningar och spelmanstävlingar lyfts fram av Ramsten. Akademiens roll för folkmusikkommisionens bildande och arbete på 1920- och 30-talen tas upp och Ramsten visar med exempel från protokoll och skrivelser att akademien stödde arbetet. Även andra insamlings- och utgivningsprojekt stöddes av akademien, som insamling av folkmelodier på Gotland på 1930-talet och Karl Tiréns uppteckningar av, med dåtida språkbruk, ”lapparnas musik” på 1940-talet. På 1940-talet medverkade akademien också med vissa insatser tillsammans med Radiotjänst, i insamlingar som blev starten för radions omfattande dokumentation av folkliga musiktraditioner.

Akademiens intresse för olika insatser inom det folkmusikaliska området ökar alltså under 1900-talet, menar Ramsten. Ett ytterligare exempel på det är Sven Kjellströms aktiviteter. Han var violinist och akademiledamot från 1930-talet. Utifrån arkivmaterial beskriver Ramsten hur Kjellström deltog i spelmansstämmor och redogjorde för detta vid akademiens sammankomster, med positiva kommentarer från akademien.

Avslutningsvis redogörs för insatser från 1971 och framåt, där framför allt skivutgåvor och utgivningen av det musikhistoriska verket *Musiken i Sverige* lyfts fram. I det senare får folkmusikhistorien en plats i historieskrivningen som den inte haft tidigare. 1970-talet är också det årtionde då den första folkmusikern väljs in i Musikaliska akademien. Boken avslutas med en förteckning över de akademiledamöter som ägnat sig åt dokumentation och utgivning av folkmusik.

Frågor om relationen mellan den folkmusikaliska traditionen och Musikaliska akademien är spännande och väl värda att uppmärksammas. Ramstens studie ger många exempel på akademiens agerande och åsikter i frågor som rör denna tradition. Den välskrivna texten är klart disponerad i ett antal kapitel, som i huvudsak följer en strikt kronologi. Det långa tidsperspektivet ger en god överblick över hur intresset för folkmusiken växlat under perioden. Särskilt intressant i boken är de avsnitt som bygger på förfat-

tarens egna arkivstudier. Den ingående skildringen av exempelvis Södlings aktiviteter är intressant i sig, men ger också en tydlig bild av akademiens ideal vid denna tid, som de framträder genom den kritiska respons akademien gav på Södlings insatser.

Angående arkivmaterialet hade det varit intressant att få veta något mer om detta material och hur författaren arbetat med det. Nu nämns endast kortfattat att huvudkällorna är ”akademiens protokoll och handlingar 1771–2000” (s. 16). Samtidigt framhåller Ramsten att arkivmaterialet är omfattande, över 130 hyllmeter. Förmodligen är en förutsättning för att arbeta med ett sådant material att det är möjligt att söka i det digitalt, men om detta varit fallet framgår inte av texten. Ingenting sägs heller om urvalskriterier och sökmetoder. Det hade varit värdefullt med ett kort resonemang kring detta, inte minst för att begreppen rörande de folkmusikaliska genrererna förändrats över tid. Folkmusikbegreppets ottydlighet framgår av Ramstens inledning, där en kort översikt över hur begreppet använts historiskt ges. Här visas att både ideologiska och politiska intressen har styrt användningen. I studien används begreppet som en genrebeskrivning, vilket fungerar bra, även om en tydlig definition aldrig ges. Något mer problematiskt är att begreppet ”nationell” används utan någon diskussion om innebörd och förändring. Med tanke på att genren av samtiden under större delen av tidsperioden uppfattades som nationell musik hade en diskussion av detta varit intressant.

Genomgående gäller att framställningen är en intressant beskrivning av ett långt händelseförlopp. De värderingsfrågor som i inledningen framhålls som grundläggande för studien nämns vid några tillfällen, men någon egentlig diskussion förs inte kring dem. Istället konstateras snarare exempelvis att folkmelodier förekommer mer i musiklivet under 1800-talets andra hälft och därigenom har nått en annan plats i värdehierarkin. Hur denna förflyttning har ägt rum och varför problematiseras inte i studien.

En viss oklarhet finns också när det gäller perspektivet. Bokens fokus ska vara ”folkmusiken och akademien”, men i vissa avsnitt tycks det mera bli ”folkmusiken i musiklivet”, utan en

tydlig koppling till akademien. Det gäller exempelvis Dybecks konserter samt redogörelserna för förhållanden i musik- och teaterlivet vid mitten av 1800-talet mer allmänt. Samtidigt ger denna breda skildring av musikalivet och akademien en uppfattning om hur den ändrade uppfattningen till folkmusiken inom Musikaliska akademien hänger ihop med den övriga utvecklingen inom kulturlivet. Sammantaget ger boken en värdefull kronologisk genomgång av Musikaliska akademins uppfattningar om den folkmusikaliska traditionen, till stora delar utifrån intressant och inte tidigare genomgången arkivmaterial. Boken visar hur engagemanget för den nationella folkmusiken gått från att vara ett särskilt intresse för några akademiledamöter intresserade av "formforskning", till att bli ett mer omfattande intresse för akademien som helhet.

Karin Hallgren, Växjö

af Klintberg, Bengt: *Kvinnan som inte ville ha barn. Sagotypen ATU 755, "Sin and Grace", i muntlig tradition och litterära verk*. Uppsala 2016. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur. 306 s., ill. English summary. ISBN 978-91-87403-20-0.

Sagan om kvinnan som inte ville ha barn, sago- typ ATU 755, handlar om vad vi idag kallar frivillig barnlöshet eller "barnfrihet". Kvinnors medvetna val att inte bli mor var då, i ett äldre bondesamhälle där sagan berättades, som nu, kontroversiellt och uppfattas som onaturligt: normen är att det är alla kvinnors innersta önskan att bli mor. Den kvinna som idag väljer bort barn upplever stor press från sin omgivning och får ständigt påflugna frågor om när de ska skaffa barn eller varför de inte har några. Kvinnor i västvärlden väljer trots skuldbeläggandet att avstå från barn, och kan göra det med modern preventivteknik; beslutet att avstå från barn tas i samråd med kvinnans partner. I det äldre bondesamhället – i sagan – fördrevs den frivilligt barnlösa kvinnan från sitt hem av sin make och hon anklagades av sina ofödda barn för att inte ha låtit dem födas. Då skapades barnlösheten på

magisk väg – det enda till buds stående medlet för henne för att försöka påverka sitt liv eller öde – och hon straffades slutligen med döden. Den frivilliga barnlösheten förklaras i sagan med unga kvinnors motstånd mot att gifta sig och med rädsla för förlossningen. Den senare förklaringen finns också i vår samtid, men vanligtvis väljer kvinnor idag bort barn av andra skäl, främst av karriärskäl. Det finns få vetenskapliga studier om frivillig barnlöshet, men den debatteras i populärkulturella sammanhang med jämna mellanrum. Ämnet förefaller mer eller mindre tabu i vår samtid, medan det i ett äldre samhälle öppet har kunnat debatterades i sagans form.

Huvudhandling i sagan är i stora drag: En ung kvinna vill inte gifta sig, då hon är rädd för att föda barn. Genom magisk malning av sädeskorn (hon drar en handkvarn motsols) förintar hon de ofödda barnen. För varje ofött barn som förintas hörs ett skrik. Kvinnan gifter sig med en präst som upptäcker att hon inte har någon skugga och kvinnan bekänner att hon gjort sig barnlös med hjälp av trolldom. Hennes man, prästen, fördömer henne och säger att det är lika omöjligt att hon blir salig som att rosor skall spira från ett stenbord (ett golv eller en torr käpp – blomstringsunder). Prästen fördrivar henne från hemmet och hon vandrar omkring som tigger-ska. De ofödda barnen uppenbarar sig för henne på natten i en kyrka och anklagar henne för att inte ha fött dem. De berättar om sina förutbestämda yrken (präst, general, domare, handelsman etc.) som de gått miste om. Hon ber de ofödda barnen om förlåtelse och återvänder hem. Hennes man känner inte igen henne och låter henne ligga på/i ugnen och sova, där hon dör. Då inträffar blomstringsundret och mannen förstår att det är hans fördrivna hustru som fått förlåtelse av Gud.

Bengt af Klintbergs studie av sagan om kvinnan som inte ville ha barn är en väl genomförd analys med hjälp av beprövade metoder som utvecklats under 1900-talet i folkloristisk sago- och sägenforskning. I kapitel 1 diskuteras ingående källmaterialet och sagotypens geografiska förekomst. Kapitel 2 är en detaljerad motivgenomgång med symboltolkning och kapitel 3 ägnas åt genrebestämning – "saga eller sägen?" –